

А. О. Василенко,

*к. т. н., доцент кафедри охорони праці та навколишнього середовища,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

Ю. О. Березницька,

*к. т. н., доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

О. Г. Жукова,

*к. т. н., асистент кафедри охорони праці та навколишнього середовища,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

L. Vasilenko,

Associate Professor at the Department of labour and environmental protection of Kyiv National University of Construction and Architecture, PhD in Engineering sciences, docent

J. Bereznitska,

Ph.D., assistant professor of Occupational Safety and Environment Chair, Kyiv National University of construction and architecture, Kyiv

O. Zhukova,

Ph.D., Assistant Department of Labor Protection and Environment Kyiv National University of Construction and Architecture, PhD

THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN THE COMPANY IN A GLOBALIZING ECONOMY UKRAINE

Статтю присвячено розвитку екологічного менеджменту на підприємстві. Звернуто увагу на складові екологічного менеджменту та його механізм. Проаналізовано основні завдання екологічного менеджменту та сформовано основні напрями ефективності функціонування екологічного менеджменту на підприємстві.

This article focuses on the development of environmental management in the enterprise. Attention is attention to the environmental management and its mechanism. The basic task of environmental management and formed the main directions of the efficiency of environmental management in the enterprise.

Ключові слова: екологічний менеджмент, екологічна безпека, навколишнє середовище, система, управління, механізм.

Key words: environmental management, environmental safety, environment, system management mechanism.

ВСТУП

В усьому світі сьогодні досить широко постає питання екологічної безпеки підприємств.

Актуальність дослідження системи екологічного менеджменту полягає в тому, що сучасний етап розвитку економіки характеризується постійним підвищенням ступеня конфліктності взаємодії суспільства з навколишнім середовищем.

Поглиблення трансформаційних перетворень у сфері природокористування потребує пошуку нових підходів до вирішення екологічних проблем під час виробничо-господарської діяльності підприємства. Одним з альтернативних варіантів є екологічний менеджмент, який сприяє оперативному управлінню процесами використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища.

Різні аспекти екологічного менеджменту висвітлені в працях І. Александрова, В. Амітана, О. Амоші, С. Аптекаря, О. Балацького, В. Борисової, О. Веклич, Б. Данилишина, В. Кравцова, Л. Мельника, О. Савченка, Ю. Стад-

ницького, В. Трегобчука, С. Харичкова, М. Чумаченка, А. Чупіса і багатьох інших. Одразу слід зазначити, що в Україні правові аспекти екологічного менеджменту практично не досліджені.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На нинішньому етапі розвитку цивілізації прискореними темпами почали розвиватися нові тенденції і технології у сфері управління.

Екологічний менеджмент — це система управління діяльністю підприємства (організації) в тих чи інших її формах, напрямках, сторонах, які прямо чи непрямо стосуються взаємовідносин підприємства з навколишнім природним середовищем.

Екологічну ситуацію, що склалася в Україні, можна охарактеризувати як кризисну, симптомами якої є:

— погіршення стану навколишнього середовища внаслідок його забруднення та екстенсивного характеру використання земельного та лісового фондів;

— погіршення здоров'я населення, що виражається в збільшенні онкологічної, серцево-судинної захворюваності, проблем з дихальною системою та репродуктивною функцією внаслідок канцерогенного та мутагенного ефекту забруднюючих речовин на організм людини.

Екологічна безпека — це складова глобальної і національної безпеки, тобто такого стану розвитку суспільних відносин в галузі екології, при якому системою державно-правових, організаційних, науково-технічних, економічних та інших соціальних засобів забезпечується регулювання екологічно небезпечної діяльності, режим використання природних ресурсів, охорона природного навколишнього, безпечного для життя та здоров'я людей, попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для природних систем та населення.

Для сучасного етапу розвитку економіки України, яка впритул підійшла до реальної інтеграції у міжнародний економічний простір основними позиціями зниження напруженості екологічних проблем стануть:

- мінімізація екологічного ризику шляхом включення природного капіталу до механізму ціноутворення;
- раціоналізація структури попиту і споживання всередині країни, формування масової екологічної свідомості;
- зміна структури і подальший розвиток національного виробництва у напрямі екологізації, а також формування експортної спеціалізації економіки та визначення можливої частки ринку екологічно чистої продукції;
- товарообмінні операції з іншими країнами та захист внутрішнього ринку від небезпечних для навколишнього середовища, життя і здоров'я споживача товарів.

Система екоменеджменту в Україні визначається, формується і регламентується Законом України "Про охорону навколишньої природного середовища", що прийнятий ще в 1991 році. Нині до нього вже зроблені виправлення, що передані уряду України. Ці виправлення враховують законодавчі закріплення екологічного аудиту.

Згідно з економічним словником, екологічний менеджмент — система управління навколишнім середовищем (система екологічного менеджменту — СЕМ) частина загальної системи управління, що включає організаційну структуру, діяльність із планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методика, процеси і ресурси для розробки, здійснення й аналізу екологічної політики.

На відміну від управління, екологічний менеджмент — це ринково орієнтований механізм, а не інструмент державного управління. Метою екологічного менеджменту є пошук забезпечення найбільш конкурентоздатних рішень у сфері керування природоохоронною діяльністю.

У процесі проведення екологічного менеджменту необхідно, насамперед, глибоко проаналізувати техніко-економічну й фінансову ситуацію. Перше питання, на яке необхідно знайти відповідь, — це визначити (встановити) вид продукції, який вироблятиме підприємство для відновлення свого потенціалу та нормального функціонування. Цьому передують аналіз усіх напрямів діяльності підприємства за критерієм конкурентоспроможності продукції (ціна, якість), ринкової частки, струк-

Рис. 1. Складові екологічного менеджменту

тури витрат і прибутковості. Друге питання — забезпечення економічної безпеки підприємства.

Цьому процесу передують забезпечення платоспроможності (поточна безпека), забезпечення ефективності використання ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності (тактична безпека), можливість забезпечення виживання в нинішніх умовах нестабільної економіки (стратегічна безпека). Метою безпеки є не тільки захист здоров'я населення, але і захист навколишнього середовища, необхідно визначити показники які б кількісно оцінили стан і якість останньої. До таких кількісних характеристик можна віднести ступінь близькості стану екосистем до границі її стійкості, де буде загублена передбачуваність змін екосистем.

Сучасна екологічна ситуація і тенденції її зміни багато в чому визначаються промисловим виробництвом і господарською діяльністю загалом. Незважаючи на окремі успіхи і досягнення, загальний стан довкілля продовжує погіршуватися, що призведе до подальшого загострення екологічної кризи.

Основною причиною цих негативних процесів в Україні є низька ефективність механізмів екологічного контролю й управління, які використовуються на промислових підприємствах, та переважно засновуються на жорстких адміністративних методах.

Моделі організації й управління природокористуванням, які діють сьогодні в Україні, не забезпечують узгодженості економічних і природоохоронних цілей, через що виникає необхідність застосування нових підходів до вирішення екологічних проблем. У зв'язку з цим виникла необхідність розробки ефективної системи екологічного менеджменту як більш прогресивної моделі організації управління природокористуванням у ринкових умовах.

Характерними рисами сучасного етапу розвитку екологічного менеджменту є:

- визнання факту, що екологічний менеджмент є невід'ємним складником стратегічної лінії поведінки і розвитку компанії в довгостроковій перспективі;
- використання екологічного менеджменту розглядають як цілком виправдані виробничі витрати;
- зорієнтованість корпорацій під час розв'язання екологічних проблем на якість продукції, інтереси суспільства і потреби споживачів, що вимагає використання цілісного підходу до обліку екологічних витрат на рівні компанії;
- вимога до промислових підприємств неухильно дотримуватися екологічних принципів і видобувати ефективну систему екологічного менеджменту.

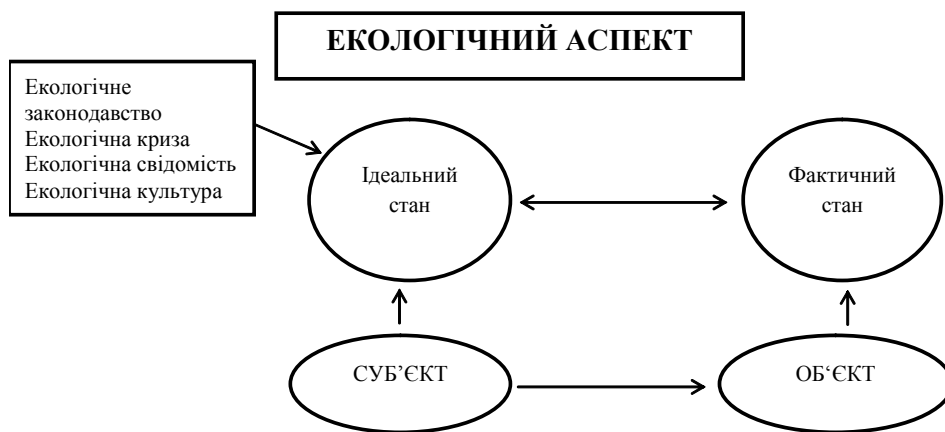

Рис. 2. Механізм екологічного менеджменту

Завдяки посиленню вимог екологічного законодавства і активному запровадженню превентивних природоохоронних заходів багатьом країнам вдалося досягти значних успіхів у розв'язанні екологічних проблем. Суспільство і виробники продукції змінили своє ставлення до довкілля й екологічні питання почали відігравати вагомую роль у процесі прийняття рішень. Поруч із підвищенням вимог до якості продукції на міжнародних

ринках, зокрема європейському, невпинно суворішають й вимоги до екологічних характеристик товарів і послуг, а також до виробничих процесів.

У процесі проведення екологічного менеджменту необхідно, насамперед, глибоко проаналізувати техніко-економічну й фінансову ситуацію. Перше питання, на яке необхідно знайти відповідь, — це визначити (встановити) вид продукції, який вироблятиме підприємство

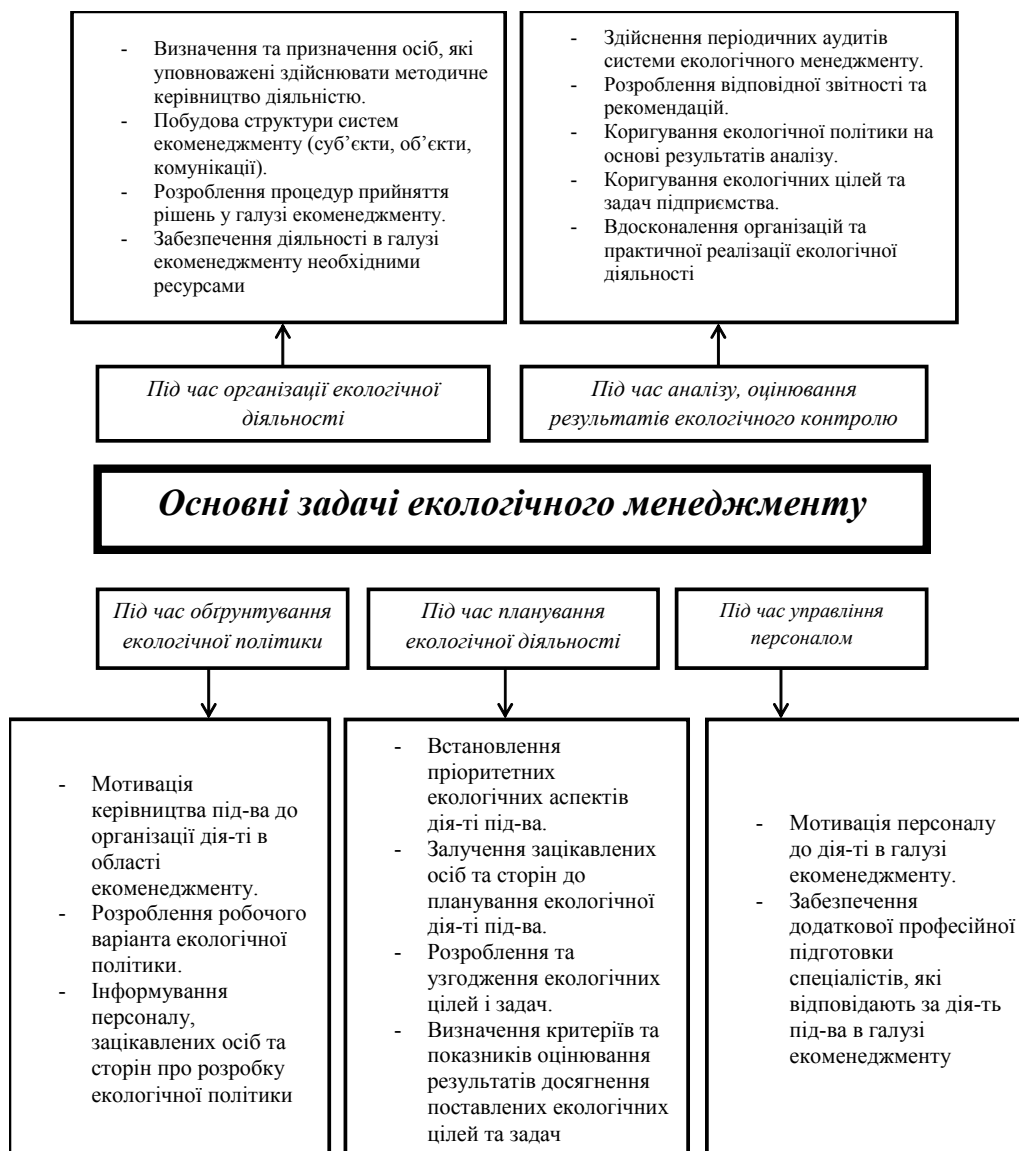

Рис. 3. Основні задачі екологічного менеджменту

для відновлення свого потенціалу та нормального функціонування. Цьому передують аналіз усіх напрямів діяльності підприємства за критерієм конкурентоспроможності продукції (ціна, якість), ринкової частки, структури витрат і прибутковості. Друге питання — забезпечення економічної безпеки підприємства.

ВИСНОВКИ

Цьому процесу передують забезпечення платоспроможності (поточна безпека), забезпечення ефективності використання ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності (тактична безпека), можливість забезпечення виживання в нинішніх умовах нестабільної економіки (стратегічна безпека). Метою безпеки є не тільки захист здоров'я населення, але і захист навколишнього середовища, необхідно визначити показники, які б кількісно оцінили стан і якість останньої. До таких кількісних характеристик можна віднести ступінь близькості стану екосистем до границі її стійкості, де буде загублена передбачуваність змін екосистем.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин керівникам підприємств слід усвідомити, що ігнорування екологічного чинника у довгостроковій перспективі може призвести до виникнення проблем, зокрема, до дисбалансу у вітчизняній економіці. Екологічне удосконалення є конкурентною перевагою, якої можна легко досягти, створивши на підприємстві дієву систему екологічного менеджменту, провівши екологічний аудит, або ж отримати сертифікат ISO 14000 з подальшим дотриманням екологічних вимог у своїй виробничо-господарській діяльності.

ВИСНОВКИ

В Україні існують передумови для формування системи екологічного менеджменту, що підтверджується існуючою законодавчою базою з питань охорони навколишнього природного середовища. Але нині вона розвинута недостатньо. Розкиданість нормативних приписів, що стосується питань екологічного менеджменту, в різноманітних законах та нормативних актах екологічного законодавства призводить до його неефективності.

Загальний стан екологічної безпеки в Україні є досить складним. Існує широке різноманіття чинників (як природного, так і антропогенного характеру), які спричиняють у подальшому ускладнення її стану у просторово-часовому аспекті. Це в значній мірі впливає на довкілля та призводить до погіршення умов життєдіяльності. Тому існує нагальна потреба комплексного вивчення та розв'язання проблем, пов'язаних з екологічною безпекою.

З метою забезпечення ефективності функціонування екологічного менеджменту на підприємстві необхідно:

1. Для кожного виду відходів розробити перспективні шляхи їх використання, які б дозволили не тільки зменшити обсяги відходів на ділянках підприємства та у лісі, але й принесли екологічну та економічну вигоду.

2. Звернути увагу на такі шляхи вирішення проблеми, які б дозволили зменшити вплив виробничої діяльності на навколишнє середовище.

3. Вдосконалити законодавство України про екологічного менеджменту і державну політику щодо екологічного менеджменту.

4. Створити інноваційний механізм впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах України.

На сучасному ж етапі науково-технічного прогресу поряд з підвищенням екологічних вимог до технологій виробництва, екологічний менеджмент виходить на перший план і стає вирішальним фактором економіки, що визначає її подальший ефективний розвиток. Таким чи-

ном, необхідно враховувати екологічні вимоги при управлінні виробництвом, розробкою нової продукції, маркетинговими операціями, персоналом, фінансами, тобто виникає необхідність формування екологічного менеджменту на підприємствах.

Література:

1. Білик О.С. Екологічний менеджмент на промислових підприємствах України: зміст та сутність поняття [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/4344/1/EEE_2012_12_Bilyk_Ekolohichnyi%20menedzhment.pdf
2. Декалюк О.В., Стасюк І.В. Впровадження екологічного менеджменту та аудиту для забезпечення екологічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_1/235-242.pdf
3. Ліпич А.Г., Глубицька Т.В. Впровадження екологічного менеджменту на підприємствах хімічного комплексу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///D:/DOC/Downloads/VNULPM_2013_769_11.pdf
4. Максимів Л.І., Потаї О.А. Сутність, функції, завдання і нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/chem_biol/nplanu/2007_2/LAN_5_103_109.pdf
5. Михайлова М.Д., Костенко О.К. Переваги та недоліки впровадження системи екологічного менеджменту та сертифікації на промислових підприємствах. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2016/11.pdf
6. Харченко Т.Б. Формування та впровадження екологічного менеджменту на підприємствах України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.econom.univ.kiev.ua/articles/EMAB/Kharchenko/Forming_and_introduction_of_ecological_management_at_the_Ukrainian_enterprises.pdf

References:

1. Bilyk, A. (2012), "Environmental management in industrial enterprises of Ukraine: the content and essence of the concept", available at: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/4344/1/EEE_2012_12_Bilyk_Ekolohichnyi%20menedzhment.pdf (Accessed 30 July 2017).
2. Dekalyuk, A.V. and Stasiuk, I.V. (2010), "Introduction of environmental management and auditing to ensure environmental security", available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_1/235-242.pdf (Accessed 30 July 2017).
3. Lypych, L.G. and Hlubitska, T. (2013), "Introduction of environmental management in the chemical industry", available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VNULPM_2013_769_11.pdf (Accessed 30 July 2017).
4. Maksymiv, L.I. and Secretly, O.A. (2007), "Essence, functions, objectives and regulatory support environmental management", available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/chem_biol/nplanu/2007_2/LAN_5_103_109.pdf (Accessed 30 July 2017).
5. Mikhailov, M.D. and Kostenko, A.K. (2016), "Advantages and disadvantages of introducing a system of environmental management and certification in the industry", available at: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2016/11.pdf (Accessed 30 July 2017).
6. Kharchenko, T.B. (2019), "Formation and implementation of environmental management in the Ukraine", available at: http://www.econom.univ.kiev.ua/articles/EMAB/Kharchenko/Forming_and_introduction_of_ecological_management_at_the_Ukrainian_enterprises.pdf (Accessed 30 July 2017).

Стаття надійшла до редакції 08.08.2017 р.